

بیانیه پیرامون

انحلال حزب رفاه ترکیه

گام بعدی؟

الا و ان الزمان قد استدار

به هوش باشید که دور زمان گذشت

دادگاه قانون اساسی ترکیه پس از ماهها بررسی و تحقیق (یا بهتر است گفته شود: دست به دست کردن)، سرانجام حزب رفاه ترکیه را غیرقانونی اعلام کرد. دادستان کل ترکیه مدعی شد که حزب رفاه سعی کرده است ترکیه را به یک جمهوری اسلامی تبدیل کند. رئیس دادگاه به هنگام اعلام رأی دادگاه گفت که مدارک موجود ثابت می‌کند اقدامهای حزب رفاه مخالف اصول جمهوری غیردینی ترکیه است و دولت حزب رفاه در حال اجرای طرحهایی برای اصلاحات ملایم اسلامی در ترکیه بوده است.

پس از اعلام این رأی، دادستان دادگاه قانون اساسی ترکیه اعلام کرد هر حزبی را که تشخیص دهد علیه نظام لائیک این کشور اقدام می‌کند، تعطیل خواهد کرد.

دادگاه یادشده همچنین نجم‌الدین اربکان (دبیرکل حزب رفاه)، شوکت غزان (معاون دبیرکل) و سه نفر دیگر از اعضای رهبری حزب را به ۵ سال محرومیت از فعالیت سیاسی و انفصال از نمایندگی مجلس محکوم نمود.

در همین حال از یک هفته پیش از اعلام انحلال حزب رفاه، به درخواست دیوان عالی قضایی ترکیه از دادگاه قانون اساسی، کمکهای مالی سازمان خزانهداری کل ترکیه به حزب رفاه تا اعلام نتیجه قطعی رأی دادگاه قطع شده بود. علاوه بر این، به موجب رأی دادگاه، کلیه اموال حزب رفاه نیز مصادره می‌گردد. لازم به یادآوری است که احزاب سیاسی قانونی در ترکیه، از جمله حزب رفاه، همه ساله از خزانهداری کل کشور کمکهای مالی دریافت می‌کنند.

حزب رفاه سخنگو و نماینده جریان قدرتمند روشنفکران دینی ترکیه می‌باشد. سیر تحول و رشد و توانمندی این حزب اسلامگرا در کشور نظامیان قدرتمند لائیک و ضدین، برای بسیاری از جنبشهای ملی - مذهبی کشورهای اسلامی از زوایای مختلف قابل تأمل می‌باشد.

جنبش اسلامی در ترکیه ابعاد گوناگون و روندهای بسیار متنوعی دارد. اگر چه سرکوب گرایشها و حرکتهای دینی در ترکیه در دوران مصطفی کمال (آتاتورک) و پس از آن، بسیاری از نهادهای سنتی دینی را تضعیف و یا تعطیل کرد، ولی هیچگاه نتوانست دین‌باوری اکثریت مردم ترکیه را مخدوش یا ریشه‌کن سازد. با این حال فشارهای سیاسی و ضرورتهای اجتماعی سبب شد که فعالیتهای دینی در

شکلهای متفاوت، از فعالیتهای انسان‌دوستانه فرقه‌های عرفانی گرفته تا جریانهای تند و رادیکال سنت‌گرایان و روشنفکران دینی، بروز و ظهور یابد و از آنجا که بر طبق قوانین ترکیه فعالیت‌های سیاسی و یا فرهنگی به نام «دین» ممنوع است، این حرکتها کار خود را زیر پوشش سازمانهای ظاهراً غیردینی انجام می‌دهند. فعالیتهای متنوع این گروهها جو سیاسی، اجتماعی و فرهنگی ترکیه را آرام آرام تحت تأثیر خود قرار داده و نیروی قدرتمندی را برای تغییرات اجتماعی پدید آورده است. برخی از فعالیتهای اجتماعی و خدمات فرهنگی انسان‌دوستانه گروهها و فرقه‌های عرفانی بسترهای مؤثر و مناسبی را برای رشد گرایشهای اسلامی، بویژه در میان جوانان، فراهم نموده است. در میان جریانهای اسلامگرا فعالیتهای سیاسی روشنفکران دینی از همه پرسروصداتر و مؤثرتر بوده است و نجم‌الدین اربکان در طی چهل سال گذشته از شخصیت‌های برجسته این جریان محسوب می‌شود.

اربکان اولین گروه سیاسی مستقل خود را در دهه ۱۹۶۰ به نام «حزب نظامی ملی» ایجاد کرد. از آن پس تاکنون در چندین نوبت فعالیتهای سیاسی سازمان‌یافته او توسط نظامیان دچار اختلال شده است. در سال ۱۹۷۱ میلادی، حزب نظامی ملی و در سال ۱۹۸۰، حزب سلامت ملی به دنبال کودتای نظامی در ترکیه غیرقانونی و منحل اعلام گردید. اکنون، یعنی در حدود ۱۵ سال بعد، بر اثر فشار نظامیان و گروههای سیاسی - اجتماعی غیردینی و ضددینی، جریان روشنفکران دینی بار دیگر مورد حمله قرار گرفته است. اما تجربه انحلالهای گذشته نشان می‌دهد که چنین برخوردهایی عملاً به نفع روشنفکران دینی تمام شده است. هربار که یک حزب اسلامگر منحل شده است، در نوبت بعد با قدرت و نفوذ بیشتری به صحنه آمده است. این بار نیز همه شواهد و قراین حاکی از آن است که در انتخابات بعدی، حزب رفاه - تحت هر نام جدیدی که فعالیت کند - آرای بیشتری را به خود اختصاص خواهد داد.

حزب رفاه به کرات وفاداری خود را به قانون اساسی ترکیه، لائسیسم (لائیک‌گرایی) و دموکراسی اعلام کرده است ولی بر این اصل تأکید دارد که در نظام لائیک، دولت باید در مورد مذهب بی‌تفاوت باشد و حق دخالت در مذهب را ندارد. در نظام دموکراسی، مردم در انتخاب دین آزادند و حق دارند که اعمال مذهبی خود را آزادانه انجام دهند. تعارض، تضاد و تقابل در ترکیه از آنجا سرچشمه می‌گیرد که لائسیسم حاکم بر ترکیه با آنچه در غرب شناخته شده و رایج است، به کلی تفاوت دارد. در ترکیه، تمام سازمانهای مذهبی، مدارس دینی، مساجد و سازمان اوقاف زیر کنترل دولت قرار دارند. حتی خطبه‌های نماز جمعه توسط دولت تهیه و به ائمه جمعه - که توسط دولت منصوب می‌شوند - دیکته می‌شود. این نوع رابطه میان دین و دولت به کلی با آنچه در لائسیسم غربی وجود دارد متفاوت است و شاید بتوان آن را لائسیسم شرقی خواند.

رهبران حزب رفاه و سایر اسلامگرایان با این نوع دخالت‌های دولت در دین مخالفت می‌کنند ولی با قانون اساسی ترکیه که بر اساس لائسیسم استوار است، مخالفتی ندارد. این سیاست و نگرش نزد بسیاری از نیروهای اسلامی در ایران نامفهوم تلقی شده است و آن را مردود دانسته‌اند، در حالی که همین سیاست در ترکیه واقع‌بینانه و منطبق با شرایط ویژه آن سرزمین می‌باشد. جنبشهای اسلامی، خواه و ناخواه باید در چارچوب شرایط خاص ملی و محلی خود عمل کنند. البته تجارب سایر احزاب، گروهها و جنبشها بسیار مفید و آموزنده است، اما هر سازمانی باید با در نظر گرفتن شرایط ویژه جامعه خود حرکت کند.

بعد از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی و پایان یافتن جنگ سرد، ترکیه موقعیت استراتژیک خود را در مناسبات شرق و غرب از دست داد و به تبع آن، موقعیت ارتش و نظامیان ترکیه دچار تحولی تاریخی گردید. به طوری که سیاستها و برنامه‌های اقتصادی جدیدی به اجرا گذاشته شد و به موازات این تغییرات، ملاحظات سیاسی جدیدی مطرح گردید. جریان سیاسی - اجتماعی نیرومندی در ترکیه بر این باور است که ترکیه نه به آسیا، بلکه به اروپا تعلق دارد. ترکها تلاش کرده و می‌کنند که به عضویت در اتحادیه اروپا پذیرفته شوند. اتحادیه یادشده در حال توسعه می‌باشد ولی شرط پذیرفته شدن کشورهای خواستار عضویت در آن، قبول و اجرای موفقیت‌آمیز اصلاحات سیاسی و اقتصادی است. از حدود سال ۱۹۸۰ به بعد، اصلاحات اقتصادی در ترکیه به آرامی به سمت «اقتصاد بازار» جهت یافته و امروزه شبکه گسترده‌ای از سرمایه‌داری صنعتی پدید آمده است. ارزش صادرات ترکیه به حدود ۱۹ میلیارد دلار در سال رسیده است. حفظ این شبکه در ترکیه یکی از اولویتهای ملی برای تمام گروهها محسوب می‌گردد. تلاطم و تشنج سیاسی قطعاً به این شبکه آسیب می‌رساند و بر همین اساس، توافقی عام و کلی وجود دارد که درگیریهایی سیاسی باید محدود گردد. بخش عمده‌ای از این شبکه مالی صنعتی را نیروهای لائیک و ضدین تشکیل می‌دهند. اما منافع اقتصادی آنها عمیقاً با آرامش سیاسی گره خورده است. این وضعیت، به اضافه موقعیت خارجی ترکیه در دوران بعد از جنگ سرد، مانع از آن است که نظامیان ترکیه و متحدان لائیک آنها بتوانند نیروهای مردمی را به آسانی سرکوب کنند و معادله سیاسی را بر هم زنند. حفظ این تعادل به رعایت مقررات عمل سیاسی توسط همه گروههای درگیر بستگی پیدا کرده است. به همین دلیل، اگرچه حزب رفاه را منحل اعلام کرده‌اند، اما راه قانونی برای تأسیس حزب جدید، حتی توسط همین گروه، باز است.

علاوه بر این، نکته مهم در واکنش نسبت به اعلام انحلال حزب رفاه، موضع‌گیری تقریباً تمام احزاب و گروههای سیاسی ترکیه است. حتی احزاب دست راستی و محافظه‌کار، تعطیل حزب رفاه را عملی که موجب خدشه‌دار شدن چهره ترکیه در جهان خارج خواهد شد، ارزیابی کرده‌اند.

رئیس جمهور ترکیه - سلیمان دمیرل - اگرچه از انحلال حزب رفاه به عنوان یک ضرورت تأسف‌آور دفاع کرد، اما اظهار نمود که نمی‌توان از انحلال حزب رفاه ابراز تأسف نکرد.

مسعود ییلماز - نخست وزیر - نیز در اظهار نظر مشابهی گفت که انحلال حزب اسلام‌گرای رفاه به وسیله دادگاه قانون اساسی ترکیه مایه تأسف است و هر حزبی که در یک حکومت مردم‌سالار تعطیل شود، مایه دلسردی است. رهبر حزب دموکرات ترکیه - حسام‌الدین جین دورک - و شریک دولت ائتلافی ییلماز نیز اعلام کرد که انحلال هر حزب سیاسی موجب خدشه‌دار شدن سیستم حکومتی می‌گردد. وی معتقد است که برخی از گروهها و افراد انحلال حزب رفاه را به عنوان یک فرصت سیاسی برای جذب آرای طرفداران حزب رفاه ارزیابی خواهند کرد و این امر مغایر اصول اخلاق سیاسی است و حزب دموکرات ترکیه مخالف این امر است.

رهبر حزب تولد نوین - حسن جلال گوزل - پس از دیدارش با اربکان، اعلام کرد که حکم ناحق قضات دادگاه قانون اساسی تحت تأثیر عوامل فشار صادر شده است و از نظر وی این حکم قابل احترام نیست. وی همچنین اعلام نمود که حزب تولد نوین آماده همکاری با طرفداران حزب رفاه است.

حزب راه راست خانم تانسو چیللر نیز این اقدام را محکوم کرد و اظهار داشت که دولت ییلماز از سوی سرمایه‌داران و برای تأمین منافع آنان تشکیل شده است.

رهبر حزب اتحاد بزرگ - محسن یازچی اوغلو - اعلام کرد که تعطیل حزب رفاه تحت لوای دموکراسی موجب تأسف است. ترکیه هنوز نتوانسته است احترام به عقاید دموکراسی را تبدیل به امری درونی کند. آنانی که از ضرورت وجود احزاب سیاسی در دموکراسی‌ها سخن به میان می‌آورند، چگونه می‌توانند تعطیل یک حزب را توصیه کنند.

احزاب دست چپی ترکیه تاکنون اظهار نظری درباره انحلال حزب رفاه نکرده‌اند. اما رئیس کنفدراسیون کارفرمایان از این تصمیم حمایت کرد و اعلام نمود که حزب رفاه، رژیم ترکیه و اصول جمهوری این کشور را مورد تهدید قرار داده بود و به همین دلیل، انحلال این حزب اقدام درستی بوده است.

یاروخان اوغلو - معاون دبیرکل حزب آزادی و همبستگی - در بیانیه‌ای از تعطیل حزب رفاه انتقاد کرد و آن را منافی آزادی تشکیل سازمانها و احزاب ارزیابی نمود. وی اعلام کرد که حزب آزادی و همبستگی از لحاظ ایدئولوژیک با حزب رفاه اختلاف نظرهای عمده‌ای دارد، اما وجود اختلاف نظر نمی‌تواند مانع از دفاع از آزادی تشکلهای و احزاب باشد.

یکی دیگر از رهبران حزب دموکرات نیز از تعطیل حزب رفاه انتقاد کرد و اعلام کرد که این امر موجب پیشرفت ترکیه نخواهد شد، بلکه عملی است که نشانگر پسرفت دموکراسی در ترکیه می‌باشد. او همچنین اظهار داشت که احزاب سیاسی در یک کشور موجب بقای نظام آن کشور هستند. یک حزب سیاسی نمی‌تواند خطایی مرتکب شود، بلکه اعضای آن حزب مرتکب خطا می‌شوند.

رهبران حزب رفاه عموماً انحلال حزب را اقدامی به ضرر ترکیه دانستند. اربکان اعلام کرد که صدور حکم تعطیل حزب رفاه یک جنایت وخیم حقوقی است. این حکم نادرست موجب تحقیر ترکیه در نزد افکار عمومی جهان شده است ولی مردم ترکیه و پارلمان این کشور این اشتباه را تصحیح خواهند کرد. او گفت که آنچه انجام گرفته یک اشتباه بزرگ است که فقط موجب توجیه اتهاماتی می‌شود که غرب در مورد نقض حقوق بشر در ترکیه ابراز داشته است. لطفی امین گون - وزیر مشاور در امور حقوق بشر در دولت سابق اربکان - نیز اظهار داشت که با صدور چنین حکمی، هر رأی‌دهنده حزب رفاه حق دارد که به دادگاه حقوق بشر اروپا شکایت کند. پس از طرح این سخنان، روزنامه آکیت نوشت که شش میلیون و دویست‌هزار تن از رأی‌دهندگان به حزب رفاه از حکم انحلال این حزب از سوی دادگاه قانون اساسی ترکیه به دادگاه حقوق بشر اروپا شکایت می‌کنند. در عین حال، اربکان از هواداران خود خواست که آرام باشند تا از این طریق از ایجاد آشوبهای احتمالی جلوگیری کنند. وی همچنین اعلام کرد که تلاش برای تشکیل یک حزب جدید - که مأموریت حزب رفاه را دنبال خواهد کرد - ادامه خواهد یافت.

در خارج از ترکیه نیز بسیاری از سازمانها و احزاب سیاسی اسلامی انحلال حزب رفاه را محکوم کردند. جماعت اسلامی پاکستان، به رهبری قاضی محسن احمد، انحلال حزب رفاه ترکیه را در کشوری که ۹۹ درصد جمعیت آن را مسلمانان تشکیل می‌دهند محکوم کرد و ممنوعیت فعالیت یک حزب اسلامی را تأسف آور خواند. مطبوعات قطر و امارات عموماً اقدام ترکیه را محکوم کرده و از آینده ترکیه ابراز نگرانی نمودند. در اردن نیز روزنامه‌ها عموماً همین موضع را داشتند و در مورد فرورفتن ترکیه در باتلاقی از خون، همچون الجزایر، هشدار دادند. روزنامه‌های عربستان سعودی نیز انحلال حزب رفاه را محکوم کردند. همچنین اتحادیه اروپا از ممنوعیت فعالیت حزب رفاه ابراز نگرانی کرد. ریاست انگلیسی اتحادیه مذکور انحلال حزب رفاه را مخالف نظام چندحزبی دموکراتیک و آزادی بیان دانست.

سخنگوی وزارت امور خارجه آمریکا چنین اظهار نظر کرد که تصمیم دادگاه قانون اساسی ترکیه به اعتماد به نظام دموکراتیک و چندحزبی ترکیه لطمه می‌زند. به نظر وی ستیزه‌هایی که ترکیه با آنها مواجه است باید از طریق افزایش دموکراسی حل شود و نه از طریق کاهش آن.

یونان که با قبول شرایط توسعه سیاسی و آزادی احزاب توانسته است به عضویت اتحادیه اروپا درآید و در حال حاضر رقیب ترکیه محسوب می‌شود، انحلال حزب اسلام‌گرای رفاه را تحت عنوان «اقدامی ضددموکراتیک» محکوم کرد و آن را نشان‌دهنده این حقیقت دانست که ترکیه تا رسیدن به دموکراسی واقعی راه درازی در پیش رو دارد.

نهضت آزادی ایران نیز طی تلگرامی به رئیس جمهوری ترکیه، انحلال حزب رفاه را محکوم و آن را خلاف مصالح مردم ترکیه دانست. روزنامه‌های مستقل ایران هم عموماً اقدام دادگاه قانون اساسی ترکیه را محکوم کردند.

اگرچه انحلال حزب رفاه موجب تشدید بدنامی دولت ترکیه در جهان می‌گردد، اما در مقایسه با آن چه در ایران و یا برخی دیگر از کشورهای اسلامی می‌گذرد، بسیار امیدوارکننده است. در حالی که در ترکیه احزاب سیاسی با گرایشهای مختلف حق حیات دارند و حتی حزبی که قانوناً منحل می‌شود، می‌تواند سازمان سیاسی جدیدی را تأسیس کند، لیکن در جمهوری اسلامی هنوز هیچ حزب سیاسی غیرموافق با حاکمیت به رسمیت شناخته نشده است و حق فعالیت آزاد ندارد. حتی احزاب و گروههای سیاسی ملی - مذهبی، نظیر نهضت آزادی ایران، که به تصدیق دوست و دشمن از پایه‌گذاران جنبش نوین اسلامی و از ارکان عمده انقلاب اسلامی است، هنوز از نظر حاکمیت غیرقانونی محسوب می‌شود. البته نه با رأی یک دادگاه رسمی قانونی صلاحیت‌دار بر طبق قانون اساسی و قانون احزاب، بلکه با ترفندهای سیاسی گروههای انحصارطلب و تمامت‌خواه حاکم.

نگرش و نوع برخورد گروههای انحصارطلب و تمامت‌خواه حاکم درباره حق فعالیت احزاب و گروههای سیاسی غیرموافق با حاکمیت به گونه‌ای است که طی نوزده سال بعد از پیروزی انقلاب، گویا حتی برای نمونه کسی به «اتهام سیاسی» بازداشت نشده است تا اجرای اصل ۱۶۸ قانون اساسی در مورد محاکمه متهمان سیاسی با حضور هیأت منصفه ضرورت پیدا کند.

در هر حال، اعلام انحلال حزب رفاه، جمهوری ترکیه را بر سر دوراهی قرار داده است. اگرچه برخی از ناظران بین‌المللی نگران تکرار تجربه الجزایر در ترکیه هستند، اما نگاهی دقیق به ساختارهای سیاسی، اجتماعی و اقتصادی ترکیه نشان می‌دهد که این نگرانی بی‌مورد است. حتی در صورتی که اقدامی جدی از جانب پارلمان ترکیه صورت نگیرد و فشار مؤثری از طرف اتحادیه اروپا وارد نیاید، شرایط به گونه‌ای است که رهبران حزب رفاه به زودی حزب جدیدی را در چارچوب مقررات قانونی تأسیس و آن را اعلام خواهند کرد.

با انحلال حزب رفاه، جریانهای سیاسی ضددینی در ترکیه به مقصود خود نخواهند رسید. جنبش نوین اسلامی ترکیه - بخصوص جریان روشنفکری دینی آن - بسیار قوی است و دیر یا زود از حمایتهای گسترده‌تر مردمی برخوردار خواهد شد.

تجربه اخیر هم برای اسلامگرایان و هم برای لائیک‌های ترکیه بسیار آموزنده است و هر دو طرف را به رعایت مقررات توسعه و تعادل سیاسی مجبور خواهد ساخت.

نهضت آزادی ایران موفقیت برادران مسلمان خود را در ترکیه در راستای ایجاد کشوری آزاد و آباد و مستقل آرزو کرده و انحلال حزب رفاه را شدیداً محکوم می‌نماید.

نهضت آزادی ایران